PRESENTACIÓ

La publicació de *Rotte mediterranee della pittura. Artisti e committenti tra Sardegna e Catalogna nella prima età moderna* és una notícia magnífica. Me l'augurava des del moment que vaig tenir la sort de llegir-ne la versió prèvia presentada en format de tesi doctoral a la Università degli Studi di Cagliari i a la Universitat de Girona: *Tra Sardegna e Catalogna. Artisti e committenti nella prima età moderna alla luce delle fonti documentali.*

L'edició convenientment revisada i ampliada d'aquell material em sembla la culminació merescuda per a una investigació laboriosa, plena de rigor, exigent i de gran destresa crítica; per a una recerca de gran dificultat sobre un tema fascinant que compta amb una i llarga tradició historiogràfica a Sardenya i al Principat de Catalunya: la pintura sardo-catalana de finals del segle XV i primeres dècades del XVI.

Importants estudiosos de l'art de les etapes medieval i moderna s'hi han interessat, des de Catalunya i des de Sardenya. Especialment per la misteriosa i esmunyedissa figura de l'anònim anomenat "Mestre de Castelsardo" que va treballar entre Barcelona i Sardenya entre finals del segle XV i la primera dècada del segle XVI i a qui devem algunes obres cabdals de la pintura mediterrània del moment, com ara algunes pintures del retaule major de Sant Vicenç de Sarrià (ara al MNAC), el retaule major de San Pietro di Tuili, conservat in situ, la predel·la del museu diocesà d'Ales, a més de les pintures del retaule de la Porciúncula de San Francesco di Stampace conservades a la Pinacoteca Nazionale di Cagliari.

Coll. hist de l'art 9.indb 7 05/01/2016 09:41:03

Però també per la d'altres autors importantíssims que es varen moure i van treballar, principalment, entre Barcelona, Cagliari i Nàpols, com Pietro Cavaro o Nicolau de Credença. Sense oblidar l'abordatge de problemàtics però fascinants anònims com ara els anomenats "Maestro del Presepio", "Maestro de Sanluri" o com l'autor del retaule dels beneficiats del Tesoro del Duomo de Cagliari.

És un tema magnètic, d'un gran atractiu. Es refereix, sens dubte, a un dels moments resplendents de la pintura del Mediterrani occidental, el del canvi del model "gòtic" al "renaixentista". Crec que serà una lectura necessària pels estudiosos del context pictòric europeu, pels interessats en la historia de l'art català de l'època del Renaixement, però també per aquells que des de coordenades italianes vulguin aprofundir en el món de la pintura sarda i napolitana. A més, seguir-lo amb atenció – és quelcom que aconsello al lector, en qualsevol estació de l'any – pot representar transitar per la bella illa de Sardenya seguint el rastre de la pintura de l'època del Renaixement conservada en parròquies, catedrals i museus, contemplant els testimonis d'un dels tresors del patrimoni illenc, els retaules de la primera meitat del segle XVI conservats encara en llurs ubicacions originals, com a Santa Maria del Regno d'Ardara o San Giovanni Battista de Villamar.

Però és també un tema dificilíssim. Encara que la historiografia que s'hi ha dedicat ha aconseguit fites molt meritòries i ha construït un relat prou ric, ens les darreres dècades semblava haver topat amb els límits de la capacitat interpretativa perquè bona part de les grans preguntes pendents semblaven no tenir resposta. Moltes d'aquestes eren tan decisives – i punyents – com les relatives a la identitat dels anònims sards, tan influents en la configuració del paisatge artístic de l'illa: els mestres de Castelsardo, d'Ozieri, de Sanluri, del retaule del Beneficiats. No en sabem els noms, la cronologia que els emmarca és incerta, com ho és la trajectòria, sempre hipotètica.

Es tracta d'incògnites que en altres territoris es podrien esvair gràcies a la recerca documental. Però l'investiga-

Coll. hist de l'art 9.indb 8 05/01/2016 09:41:03

dor sard actual està llastat per una gravíssima dificultat: la manca de documentació que l'hauria d'ajudar a revelar noms i trajectòries i que contribuirien a fer més espès el seu teixit argumental. N'hi ha poca i ja ha estat analitzada, en ocasions fins a la deformació. El patrimoni documental sard no és comparable, per exemple, amb els rics fons notarials conservats a Catalunya a disposició de qui intenti reconstruir una cartografia prou indicativa dels avatars de la plàstica catalana de finals del segle XV i inici del XVI.

Cal tenir, per tant, molta imaginació crítica per animar el panorama de la historiografia sobre la pintura sarda d'aquesta etapa, per revelar-hi nous enfocaments o per aprofundir en perfils temàtics poc explorats. Crec que l'autor d'aquest llibre mereix que li reconeguem de tenir-la ja que ha identificat i explorat tres vies que poden conduir cap a resultats renovadors i a noves perspectives argumentals. Em refereixo a l'exploració dels fons documentals catalans i valencians, al seu interès per comprendre millor el context de les comandes mitjançant un millor coneixement de la clientela de la retaulística, i, sobretot, a la revisió perspicaç de les obres conservades i a la relectura dels documents publicats.

Pel que fa a la primera estratègia, Mauro Salis es va convèncer de seguida que els fons documentals dels arxius catalans, especialment el de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, podien guardar indicacions rellevants per l'estudiós de la pintura sarda dels segles XV i XVI, atesos els lligams entre l'illa i el Principat. I particularment una de molt cobejada, la que pogués revelar el nom de l'anònim anomenat "Mestre de Castelsardo", encara que només fos a través del descobriment del rastre notarial de les feines del retaule major de la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià, que va quedar inacabat en morir Jaume Huguet l'any 1492; de la troballa de més indicacions sobre l'estada de Pietro Cavaro a Barcelona, revelada fa dècades per Josep Maria Madurell. De moment s'ha de lamentar que els esforços i la diligència de l'autor no hagin tingut recompensa i que els arxius barcelonins continuïn silenciosos respecte d'aquestes qüestions.

Coll. hist de l'art 9.indb 9 05/01/2016 09:41:03

Però la via és oberta, sigui en els oceànics arxius barcelonins, valencians, tarragonins o perpinyanesos. A mi no m'estranyaria que si existeix una resposta al misteri de la identitat del Mestre de Castelsardo, aparegui en un lligall d'arxiu.

La segona de les tècniques de construcció argumental de Mauro Salis ha consistit en la ampliació de la fonamentació històrica de les operacions artístiques que ens vol explicar, mitjançant una acurada caracterització de la clientela dels pintors actius a la Sardenya del període. No ho fa només per aclarir les peripècies contractuals de les obres o per afinar-ne les cronologies. També s'hi concentra per ampliar la caracterització dels clients i benefactors i del mercat artístic de l'illa entenent que es un mercat servit per autors de mentalitat artesanal i, en conseqüència, ajustant els paràmetres crítics a una realitat que mirada des de criteris paradigmàtics del Renaixement italià quedava deformada i empobrida.

Per últim, la revisió d'algunes atribucions "clàssiques" li garanteix el que em semblen avenços inportantíssims. Estic pensant en la seva convençuda atribució de la preciosa predel·la d'Ales a la ma del Mestre de Castelsardo, convertint-la en una peça fonamental del seu catàleg; o en l'agosarada però convincent hipòtesi que el mestre Giovanni Muru que signà a la predel·la del retaule major d'Ardara no s'hagi de considerar l'autor de les pintures del bancal sinó el pintor que va completar l'obra del retaule elaborant les taules dels compartiments superiors i que la va firmar en acabar-la, un col·laborador del Mestre de Castelsardo de qual se'n comencaven a trobar indicis al retaule de sant Pere de Tuili. Si no ho admetem així ens veuríem forçats, a la llum de la identitat de ma entre les predel·les d'Ardara i Ales i la semblança dels personatges d'aquesta amb alguns actors de les taules de Sant Vicenç de Sarrià, a admetre que el Mestre de Castelsardo és Giovanni Muru.

Així doncs, Mauro Salis ens ofereix valuoses troballes en cada sector de la seva recerca, fins i tot en el dur terreny

Coll. hist de l'art 9.indb 10 05/01/2016 09:41:03

de la recerca documental ja que indica un camí esperançador que en el futur potser assolirà troballes decisives. També estic segur que l'estigui llegint s'adonarà i ponderarà la manera com Mauro Salis sap prendre distància del sistema crític inventat per analitzar l'avantguarda renaixentista italiana, romana o florentina, filtrant-lo per aprofitar-ne aquells termes i conceptes que l'ajuden a comprendre i a valorar una sèrie de fenòmens artístics nascuts en coordenades de creació, us i valoració estrictament artesanals. En aquest sentit la seva experiència amb la historiografia catalana ha estat decisiva. L'ha ajudat a entendre l'univers artesanal i els paràmetres decisius per avaluar aquella producció integrada en retaules i destinada al món parroquial a la qual li costa abandonar l'exitosa manera gòtica i que no va assimilar del tot les revolucionàries novetats de la renaixentista exportada des dels grans centres de la península italiana. Finalment trobo que en aquest primer llibre seu ell encara fa una aportació més decisiva. Ara no és una troballa puntual sinó un tret estilístic, un signe identificador de la seva capacitat d'anàlisi, de la destresa del seu ofici. En Mauro Salis inventa i combina un repertori crític de gran qualitat, característic de la historiografia italiana més agosarada i suggestiva, d'un mètode consolidat a partir d'una capacitat excepcional per a traduir en relat i paraula les imatges visuals. És un segell propi.

Joan Bosch Ballbona
Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural
Universitat de Girona

Coll. hist de l'art 9.indb 11 05/01/2016 09:41:03